

Νέα Αναλυτικά Προγράμματα:

Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

**Επιμέλεια: Β. Παπαδάκη, Σύμβουλος-Φιλολόγος
Εποπτεία: Δρ. Αφροδίτη Αθανασοπούλου**

Τάξη: Α΄ Γυμνασίου

Θεματική Ενότητα: Λαϊκή παράδοση και Λογοτεχνία

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι (Π.Σ.Λ., σ. 83)

- Έμφαση στις παλαιότερες μορφές ζωής και στη λαϊκή πολιτιστική και λογοτεχνική κληρονομιά
- Πρόσφορες αναφορές στη «συγγενή» παράδοση των λαών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης: Βαλκανικής χερσονήσου και Μεσογείου

Τάξη: Α΄ Γυμνασίου

Θεματική Ενότητα: Λαϊκή παράδοση και Λογοτεχνία

Στόχοι λογοτεχνικού γραμματισμού

Α΄ και Β΄ τάξης Γυμνασίου

→ «Γραμματική» της λογοτεχνικής γλώσσας

■ **Ποιητικός λόγος: σύνταξη ποιητικών προτάσεων**

■ **Αφηγηματικός λόγος: δομικά υλικά αφηγηματικού κόσμου, «γραμματικά» πρόσωπα αφηγηματικής γλώσσας**

→ **Θεωρία των λογοτεχνικών ειδών**

■ **Είδη λαϊκής στιχουργικής και αφηγηματικής παράδοσης: το δημοτικό τραγούδι, μύθοι/παραμύθια**

Κείμενα προς συνεξέταση:

- **ΑΝΩΝΥΜΗ & ΕΠΩΝΥΜΗ ΠΟΙΗΣΗ:**

α) «Ύπνε μου έπαρέ μου το» (δημοτικό)

β) «Νανούρισμα» (δημοτικό)

γ) Κ. Βάρναλης, «Η μάνα του Χριστού»

(απόσπασμα από τη συλλογή «Το Φως που Καίει», 1922)

-Μελοποιημένο σε μουσική Ν. Μαμαγκάκη στο δίσκο «Σκλάβοι Πολιορκημένοι»

Γιατί και Βάρναλης;

- Μεταξύ άλλων (συσχετισμοί περιεχομένου και μορφής με νανουρίσματα),
για να καταδειχθεί ότι οι μεγάλοι μας ποιητές δεν απαξιώνουν τη λαϊκή παράδοση αλλά **«συνομιλούν»** μαζί της.

Α' Κείμενο: Ὑπνε μου, ἐπαρέ μου το

**Ὑπνε μου κι ἐπαρέ μου το, κι ἄμε το στα περβόλια
και την ποδιά του¹ γέμισε τριαντάφυλλα και ρόδα.
Τα ρόδα νά 'ν' της μάνας του, τα μήλα του κυρού² του
και τ' ἄσπρα τα τριαντάφυλλα νά 'ναι του σάντουλού³ του.**

**5 Ο ὕπνος τρέφει τα μωρά κι ο κάμπος τα βοσκάρια⁴,
κι ἐμένα το παιδάκι μου το τρέφουνε τα χάδια.**

**Ο ὕπνος μου στα μάτια σου κι η γειά⁵ στην κεφαλή σου
κι η αγρυπνιά στον κύρη σου να κάμει το προικί σου.**

**Κοιμήσου που στον γάμο σου, στ' αρραβωνιάσματά σου,
10 θ' ανοίξουν ρόδα και ανθοί μέσα στην κάμαρά σου.**

**Τα χιόνια αλεύρια θα γενούν και τα βουνά δαμάλια⁶
κι η θάλασσα γλυκό κρασί να πιούν τα παλικάρια.**

1 ποδιά = εδώ, αγκαλιά· 2 κυρού = κύρη, πατέρα· 3 σάντουλου = νονού· 4 βοσκάρια = αυτά που βόσκουν· 5 γειά = υγεία· 6 δαμάλια = μοσχάρια.

Β' Κείμενο: Νανούρισμα

Έλα, νύπνε,¹ κι έπαρέ το²
και γλυκά αποκοίμισέ το.

Έλα, νύπνε, μερωτή³ μου,
μέρωσέ μου το παιδί μου.

5 Δώσ' του, Παναγία, χρόνοι,
να γενεί παππούς μ' αγγόني.
Νάνι το παιδί μου, νάνι,
κι όπου τού πονεί να γειάνει⁴.

10 Που κοιμάται και μερώνει
και ξυπνά και μεγαλώνει.
Που κοιμάται σαν αρνάκι
Το γλυκό μου μωρουδάκι.

1.νύπνε = ύπνε· 2.έπαρέ το = πάρ' το· 3.μερωτή = που ημερώνεις, χαρίζεις ηρεμία· 4.γειάνει =γιατρευτεί.

**Γ' Κείμενο: Κώστα Βάρναλη,
«Η μάνα του Χριστού» (απόσπασμα)**

**Φεύγεις πάνου στην άνοιξη, γιέ μου καλέ μου,
Άνοιξή μου γλυκιά, γυρισμό που δεν έχεις.
Η ομορφιά σου βασίλεψε κίτρινη, γιέ μου,
δεν μιλάς, δεν κοιτάς, πως μαδιέμαι γλυκέ μου!**

El Greco, Pieta

ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

< θεματικό – αξιακό περιεχόμενο >

1. α) Ποια είναι τα κοινά στοιχεία που συνδέουν τα παραπάνω λαϊκά νανουρίσματα με το ποίημα του Βάρναλη;

β) Αναφέρονται σε αγόρι ή κορίτσι (και από τι το καταλαβαίνετε);

□ **Κοινά στοιχεία:**

→ η μάνα (ο παραδοσιακός ρόλος της μάνας που νανουρίζει = διαχρονικό στοιχείο οικογενειακής ζωής)

→ το παιδί (τρυφερότητα: «το παιδάκι μου», «γλυκό μου μωρουδάκι», «καλέ μου...γλυκέ μου»)

□ **Στο Α΄ ποίημα: κορίτσι («χάδια, προικί, γάμος...»)**

Στο Β΄ ποίημα: αγόρι («να γενεί παππούς...»)

Στο Γ΄ ποίημα: «γιε μου»

ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
< θεματικό – αξιακό περιεχόμενο (συνέχ.) >

2. Παρά τα κοινά στοιχεία υπάρχει μια χτυπητή διαφορά: ποια είναι αυτή κι από ποια στοιχεία την καταλαβαίνουμε;

- **Το Γ΄ δεν είναι νανούρισμα αλλά «μοιρολόγι»:**
«Φεύγεις», «γυρισμό δεν έχεις», «μαδιέμαι»
πβ. και τον τίτλο: «Η μάνα του Χριστού» (= χαροκαμένη)

νανούρισμα ≠ μοιρολόγι

**Ελπίδα/προσδοκία
προς το μέλλον**

**ακύρωση/οριστική ματαίωση
της ζωής**

ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

< «γέφυρα»: σύνδεση μορφής με περιεχόμενο >

3. α) Σε ποια από τα παραπάνω ποιήματα υπάρχουν παράξενες εικόνες-με-τις-λέξεις (νιώθουμε δηλαδή πως οι λέξεις δεν χρησιμοποιούνται κατά λέξη αλλά σαν μεταφορές, για να σημάνουν κάτι άλλο);

Στο Α: 4 τελευταίοι στίχοι: ευχές της μάνας για πλούσιο γάμο και πλούσια ζωή: «θ' ανοίξουν ρόδα...», « τα χιόνια αλεύρια θα γενούν και τα βουνά δαμάλια... », «κι η θάλασσα...»

**Στοιχεία λαϊκής ποίησης: σχήμα Υπερβολής,
κυριαρχικός ρόλος Φύσης**

«αλεύρια...» → ψωμί: το βασικότερο αγαθό για τους ανθρώπους της υπαίθρου μαζί με το «κρασί...» αλλά και τα ζώα/ «δαμάλια»

Στο Β: Απόλυτη κυριολεξία (εκτός μόνο από τη -λογική κι αυτή- παρομοίωση: «που κοιμάται σαν αρνάκι»)

Στο Γ: «Η ομορφιά σου βασίλεψε κίτρινη...» → **2 δυνατές ερμηνείες > βλ. επόμενο σκέλος ερώτησης...**

ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

< σύνδεση μορφής με περιεχόμενο (συνέχ.) >

3. β) Πώς καταλαβαίνετε τη φράση «η ομορφιά σου βασίλεψε κίτρινη» στο ποίημα του Βάρναλη; Σημαίνει κυριολεκτικά: «η ομορφιά σου είναι σαν τον [κίτρινο] ήλιο το πρωί», ή μήπως μεταφέρει μια άλλη σημασία, και ποια;

■ Βασιλεύω:

1η ερμηνεία: ο ήλιος τη μέρα (κίτρινος), «βασιλιάς» του ουρανού

ή

2η ερμηνεία: ο ήλιος (κόκκινος σαν βασιλιάς) στη δύση του

⇓

- εδώ η 2η ερμηνεία: συνδέεται -μεταφορικά- με το χλωμό χρώμα του νεκρού

ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

< λογοτεχνικός «γραμματισμός»: μορφή έμμετρη >

4. Συγκρίνετε τον ρυθμό στα «Παιδικά νανουρίσματα» και στη «Μάνα του Χριστού»: τι παρατηρείτε; Ποιες συλλαβές τονίζονται; Ο ρυθμός παραμένει ακριβώς ο ίδιος; Ποιο είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του μετρικού ρυθμού στο ποίημα του Βάρναλη;

ΠΡΟΣΟΧΗ!

- ❖ Στη μετρική θεωρία η 1^η συλλαβή κάθε ημιστιχίου είναι ουδέτερη (δεν μας ενδιαφέρει αν τονίζεται ή όχι)
- ❖ Η τελευταία τονισμένη συλλαβή κάθε στίχου είναι πολύ βασική (δεν μένει ποτέ χωρίς τόνο)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

< λογοτεχνικός «γραμματισμός»: μορφή έμμετρη >

Ποιες συλλαβές τονίζονται στα «παιδικά νανουρίσματα»:

- Στο Α΄ τονίζονται οι ζυγές συλλαβές (2-4-6-8...14, αν και όχι όλες πάντα) → έχουμε «**ιαμβικό**» στίχο. Ο πιο γνωστός είναι ο «εθνικός» ή «δημοτικός» μας στίχος, ο **ιαμβικός 15 σύλλαβος** (με τομή στην 8^η συλλαβή)
- Στο Β΄ τονίζονται οι μονές συλλαβές (1-3-5-7...ίσως όχι όλες) → έχουμε «**τροχαϊκό**» στίχο

ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

< λογοτεχνικός «γραμματισμός»: μορφή έμμετρη >

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του μετρικού ρυθμού στο ποίημα του Βάρναλη:

- Στο ποίημα του Βάρναλη τονίζονται σε όλους τους στίχους σταθερά οι συλλαβές 3-6-9-12
→ Έχουμε **αναπαιστικό** ρυθμό: συνηθίζεται στα εμβατήρια (πβ. το τριπόδισμα του αλόγου), αλλά και στα μοιρολόγια («ρυθμός του λυγμού»)

- **Τονίζεται ότι η διδασκαλία στοιχείων του λογοτεχνικού γραμματισμού μπορεί να διαφοροποιηθεί από τον διδάσκοντα (π.χ. να δοθούν όλα ή μερικά στοιχεία στιχουργικής), ανάλογα με τις προϋπάρχουσες γνώσεις αλλά και τη δυναμική της συγκεκριμένης ομάδας μαθητών.**

Σύνοψη περιεχομένου-γραμματισμού

Νανουρίσματα (από το – ναά που λένε τα μωρά όταν νυστάζουν→επαναλαμβανόμενο γίνεται «νάνι»)

Γνωρίσματα:

- Επίκληση στον ύπνο, στους Αγίους και την Παναγία (ως το διαχρονικό σύμβολο μητρότητας)
- Γεμάτα φαντασία, τρυφερότητα, υποσχέσεις, ελπίδες για ένα καλύτερο μέλλον
- Με μονότονο, υποβλητικό ρυθμό, επαναλαμβανόμενα μοτίβα
- Υπερβολή, επαναλήψεις, αντιθέσεις, προσωποποιήσεις και έντονο το στοιχείο της Φύσης (γενικότερα γνωρίσματα της δημοτικής ποίησης)

ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να ζητήσετε από τους γονείς ή τους παππούδες σας να σας τραγουδήσουν **νανουρίσματα** που χρησιμοποιούσαν οι δικοί τους γονείς και να τα καταγράψετε. Να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές (μορφής και περιεχομένου) με τα νανουρίσματα που έχετε διδαχθεί.

ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ)

2. Συγκρίνετε το ποίημα του Βάρναλη με το περιεχόμενο και τη μελωδία τού **«Ω γλυκύ μου έαρ»** ή και άλλων μοιρολογιών της Παναγίας που ψάλλονται στην εκκλησία τη Μεγάλη Παρασκευή.
3. **«μαδιέμαι»** σημαίνει ξεριζώνω τα μαλλιά μου: αναζητήστε περιγραφές και εικόνες για το πώς θρηνούσαν οι γυναίκες τα αγαπημένα τους πρόσωπα από την αρχαία εποχή.

***Ευχαριστούμε πολύ
για την προσοχή σας!***